

ภาวะผู้นำเชิงพุทธกับความรับผิดชอบต่อสังคม

Buddhist Leadership and Social Responsibility

พระปลัดวัชรพงษ์ วชิรปณฺโญ

วรปรัชญ์ คำพงษ์

สิทธิชัย อุ้นสวน

อาจารย์ประจำวิทยาลัยสงฆ์นครน่าน เฉลิมพระเกียรติฯ

บทคัดย่อ

บทความวิชาการนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อการวิเคราะห์คุณลักษณะภาวะผู้นำตามแนวพระพุทธศาสนา ที่มีความรับผิดชอบต่อสังคมในทุกระดับ จากการวิเคราะห์พบว่า คุณลักษณะของภาวะผู้นำ ได้แก่ ภาวะผู้นำทางปัญญา ต้องมีความรู้ทั่วหรือความรู้ชัด มีศีลธรรมทางพฤติกรรมขั้นพื้นฐานสำหรับมนุษย์ มีสัจจะ ในการใช้วาจาด้วยความจริงใจ มีอรรถปริยาที่เป็นการประพจน์ให้เป็นประโยชน์ทั้งฝ่ายตนเองและคนอื่น และมีเมตตา มีความรักใคร่ปรารถนาจะให้เขาเป็นสุขที่มุ่งสู่ความรับผิดชอบต่อ 4 ระดับ ได้แก่ ภาวะผู้นำในความรับผิดชอบต่อตนเอง ภาวะผู้นำในความรับผิดชอบต่อครอบครัว ภาวะผู้นำในความรับผิดชอบต่อสังคมภาวะผู้นำในความรับผิดชอบต่อประเทศ

Keyword : ภาวะผู้นำ. หลักพุทธธรรม. ความรับผิดชอบต่อสังคม.

Abstracts

This scholarly article is aimed at analyzing the characteristics of Buddhist-led social responsibility at all levels. The analysis found that. Leadership features include intellectual leadership. Must have knowledge or knowledge. There is a moral basis for basic human behavior. There is an act of self-serving and self-serving, and loving, loving. Desire to be happy to be responsible for the four levels of leadership in self-help. Leadership in Family Responsibility Leadership in Corporate Social Responsibility Leadership in Country Responsibility

Keyword : Leadership. Buddhism. Responsibilities.

บทนำ

สถานการณ์ในโลกปัจจุบันมีการเคลื่อนองค์ความรู้ และเทคนิควิธีการไปสู่ยุคความโปร่งใส การตรวจสอบ และการมีส่วนร่วมมากขึ้น พร้อมทั้งการรับรู้ข่าวสารของภาคประชาชนโดยผ่านเทคโนโลยีที่ทันสมัยและรวดเร็วอย่างมาก ทำให้ผู้นำในโลกต่างๆ มีความพยายามใช้ช่องทางเหล่านั้นไปสู่การนำเสนอผลงานที่ประจักษ์ต่อสายตาประชาชนทั่วไปให้รับรู้ รับทราบมากขึ้น เพราะเป็นความพยายามที่จะรักษาอำนาจ และตำแหน่งของตนเองอย่างต่อเนื่อง ไม่ว่าจะเป็นผู้นำองค์กรภาคธุรกิจ ผู้นำองค์กรภาครัฐทุกระดับ ซึ่งอาจจะเป็นกลยุทธ์การทำงานบนพื้นฐานของการสร้างภาพที่ผ่านการงานจริง ๆ หรืออาจจะเป็นที่สร้างขึ้นเพื่อตบตาประชาชนให้หลงเชื่อเพื่อหวังผลที่แตกต่างกันไป

ภาวะผู้นำเชิงพุทธ เป็นหลักคำสอนที่ทรงคุณค่าและอธิบายถึงอิทธิพลของภาวะการเป็นผู้นำ ที่ผู้ตามสามารถยึดถือ ปฏิบัติเป็นได้อย่างได้ พระพุทธพจน์บทหนึ่งทรงตรัสว่า “เมื่อฝูงโคว่ายข้ามน้ำ ถ้าโคจ่าฝูงไปตรง โคหมดทั้งฝูงนั้นก็ไปตรงตามกัน เพราะมีผู้นำที่ไปตรง ฉะนั้น ในหมู่มนุษย์ก็ฉะนั้น บุคคลผู้ใดได้รับสมมติให้เป็นใหญ่ หากบุคคลผู้นั้นประพฤติชอบธรรม หมู่ประชาชนนอกนั้นก็พลอยดำเนินตาม ทั้งแวงแคว้นก็จะอยู่เป็นสุข หากผู้ปกครองตั้งอยู่ในธรรม” (อง.จตุกก. (ไทย) 21/70/115-116). จะเห็นได้ว่า บทบาทการมีภาวะผู้นำเชิงพุทธมาพร้อมกับความรับผิดชอบต่อหมู่ประชาชนที่ยิ่งใหญ่หรือที่เรียกว่า CSR จะต้องแสดงและสร้างความมั่นใจให้กับผู้ตามเห็นว่าสามารถที่จะนำพาองค์กรหรือสังคมนี้ให้อยู่บนพื้นฐานของความถูกต้อง ถูกธรรม พร้อมทั้งจะนำพาผู้ตามไปสู่ความเจริญแห่งสุข ความเจริญในสังคม นั่นก็คือ ความรับผิดชอบต่อสังคมนั่นเอง ดังนั้น การวิเคราะห์ประเด็นภาวะผู้นำเชิงพุทธที่อาศัยหลักพุทธธรรมมาอธิบายเพื่ออธิบายความรับผิดชอบต่อภาวะผู้นำในสังคมยุคปัจจุบันได้อย่างไร

แนวคิด และทฤษฎีภาวะผู้นำ

องค์ความรู้เกี่ยวกับภาวะผู้นำในยุคปัจจุบันได้ขยายฐานการศึกษาออกไปอย่างมากมาย เพราะวุฒิปัญญาทางการศึกษาและการวิจัยได้เพิ่มพลังทางความคิดให้กับมนุษย์มาก รวมไปถึงเทคนิคและกระบวนการวิธีการบริหาร การพัฒนาทางวิทยาศาสตร์ เทคโนโลยีที่สมัย การสื่อสารที่ไร้พรมแดน และการเปลี่ยนแปลงของโลกไปอย่างรวดเร็ว เป็นต้น สิ่งเหล่านี้อยู่เป็นตัวชี้วัดถึงความมีภาวะผู้นำแทบทั้งสิ้นที่จะก่อให้เกิดขีดความสามารถและศักยภาพในการทำหน้าที่ในการนำองค์กรภาคเอกชนและองค์กรภาครัฐเพื่อไปสู่เป้าหมายได้อย่างง่ายดาย ซึ่งนักวิชาการมากมายต่างก็พยายามที่จะอธิบายและเสนอภาวะผู้นำตามแบบต่าง ๆ รวมทั้งคุณลักษณะหรือคุณสมบัติของภาวะผู้นำที่จำเป็น อย่างเช่น พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตโต) ภาวะผู้นำ จะต้องมีสติปัญญา ความดีงาม ความรู้ความสามารถของบุคคล ที่ชักนำให้คนทั้งหลาย มาประสานกันและพากันไปสู่จุดหมายที่ตั้งงาม (พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตโต), 2546 : 45). มีศิลปะ หรือ ความสามารถของบุคคลหนึ่งที่จูงใจ หรือใช้อิทธิพลต่อบุคคลอื่นไม่ว่าจะเป็นผู้ร่วมงานหรือผู้ใต้บังคับบัญชาในสถานการณ์ต่างๆ เพื่อปฏิบัติการ และอำนวยความสะดวกการใช้กระบวนการสื่อความหมายหรือติดต่อกันและกัน ให้ร่วมใจกันกับตน ดำเนินการจนกระทั่งบรรลุผลสำเร็จตามวัตถุประสงค์ และเป้าหมายที่กำหนดไว้ การดำเนินจะเป็นไปในทางที่ดีหรือชั่วก็ได้ (กิติ ตยัคคานนท์, 2543 : 22). รวมทั้งผลรวมของพฤติกรรมส่วนตัวของบุคคลคนหนึ่งที่จะชักนำกิจกรรมของกลุ่มให้บรรลุเป้าหมายร่วมกัน หรือเป็นความสัมพันธ์ที่มีอิทธิพลระหว่างผู้นำ และผู้ตาม ซึ่งทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงเพื่อให้บรรลุจุดหมายร่วมกัน หรือเป็นความสามารถที่จะสร้างความเชื่อมั่น และให้การสนับสนุนบุคคลเพื่อให้บรรลุเป้าหมายองค์การ (รังสรรค์ ประเสริฐศรี , 2544 : 11). ซึ่งบางท่านก็กล่าวไว้ในลักษณะของกระบวนการซึ่งผู้นำจะต้องเข้าไปเกี่ยวข้องกับความคิดหวัง ค่านิยม และความสามารถในการติดต่อพบปะเจรจาของบุคคลที่จะต้องเข้าไปเกี่ยวข้องด้วย ดังนั้น เพื่อที่จะก่อให้เกิดประสิทธิภาพในการทำงาน ผู้นำต้องแสดงออกถึงพฤติกรรมที่จะทำให้ผู้ใต้บังคับบัญชาเห็นว่า ควรสนับสนุนในความสามารถของพวกเขา (Likert Rensis , 1984 : 172).

จากแนวคิดภาวะผู้นำย่อมชี้ให้เห็นว่า ภาวะผู้นำชี้ไปที่ความพยายามที่จะอธิบายถึงความมีอิทธิพลต่อผู้ตามในกลุ่มหรือบุคคลอื่นๆ เพื่อให้มีทัศนคติ พฤติกรรม และอื่นๆไปในทิศทางที่ทำให้จุดมุ่งหมายขององค์การประสบความสำเร็จ อีกทั้งยังเป็นกระบวนการที่บุคคลใดบุคคลหนึ่ง พยายามใช้อิทธิพลของตน ในการกระตุ้น ชี้นำ ผลักดันให้บุคคลอื่นมีความเต็มใจและกระตือรือร้นในการทำสิ่งต่างๆตามต้องการ โดยมีความสำเร็จของกลุ่ม หรือองค์การเป็นจุดมุ่งหมาย ซึ่งผู้เขียนบทความนี้เห็นว่า ประเด็นของภาวะผู้นำที่น่าสนใจอยู่ย่นอยู่กับ 1) การมีเป้าหมายเดียวกัน 2) การมีอิทธิพลต่อผู้ตามหรืออำนาจทางจิตใจ 3) การปฏิสัมพันธ์กับบุคคลที่เกี่ยวข้องกับเป้าหมายที่ต้องดำเนิน

ไปให้ถึง 4) ศาสตร์และศิลป์ ทั้งการปกครองและการบริหารมีส่วนสำคัญอย่างมากในการดำเนินกิจกรรมต่าง ๆ และ5) ความรับผิดชอบ นอกจากนี้แนวคิดเกี่ยวกับภาวะผู้นำยังมีทฤษฎีต่าง ๆ เข้ามาอธิบายที่จะช่วยให้เกิดความเข้าใจต่อคุณลักษณะ พฤติกรรม สถานการณ์ และการปฏิรูปแบบสมัยใหม่ ซึ่งโดยมากจะเน้นไปคุณสมบัติมากกว่าที่จะมองแบบปัจจัยย่อยกลับจากการทำงานเพื่อสังคมอย่างน้อย 4 ทฤษฎี ได้แก่

1) **ทฤษฎีลักษณะและคุณสมบัติของผู้นำ** ทฤษฎีนี้เชื่อว่า “บุคคลบางคนเกิดมาพร้อมด้วยลักษณะบางประการที่จะช่วยสนับสนุนให้เขาเป็นผู้นำได้ ซึ่งหมายถึงคุณลักษณะ” ดังนี้ ประการที่ 1 บุคลิกภาพ (Personality) ประการที่ 2 ความรู้ ความสามารถ (Intelligence) ประการที่ 3 คุณลักษณะด้านสังคม (Social Skill) และประการที่ 4 คุณลักษณะด้านกายภาพ (Physical Characteristics) ยงยุทธ เปลี่ยนผดุง,(2542).

2) **ทฤษฎีผู้นำเชิงพฤติกรรม** ทฤษฎีจะเน้นในเชิงการบริหารองค์การซึ่งเชื่อว่า “สไตล์ความเป็นผู้นำ” ผู้นำจะใช้สไตล์บางอย่างเพื่อที่จะนำบุคคล และกลุ่มบรรลุเป้าหมายที่ต้องการ ภายใต้ข้อบกพร่องบางอย่างของการศึกษาเชิงคุณลักษณะ นักวิจัยได้หันเหไปพิจารณาพฤติกรรม หรือการกระทำที่แบ่งแยกระหว่างผู้นำที่มีประสิทธิภาพ และไม่มีประสิทธิภาพเหมือนกับทฤษฎีเชิงคุณลักษณะ ทฤษฎีพฤติกรรมเหล่านี้จะถูกละเลยว่าเป็นการประยุกต์ใช้ได้โดยทั่วไป โดยไม่คำนึงถึงสถานการณ์ที่ ผู้นำได้เผชิญอยู่ทฤษฎีเชิงพฤติกรรมจะเกี่ยวข้องกับวิถีทางที่บุคคลนำ และพวกเขาจะใช้อำนาจที่มีอยู่อย่างไรพฤติกรรมเหล่านี้จะถูกรวบรวมว่าสไตล์ความเป็นผู้นำ สไตล์ ความเป็นผู้นำ คือ แบบแผนของพฤติกรรมที่เกิดขึ้นเป็นประจำของผู้นำ (กิตติมา ปรีดีติลล,2529 : 167 -173).

3) **ทฤษฎีผู้นำเชิงสถานการณ์** ทฤษฎีนี้มีผู้นำที่โดดเด่นอย่างมากได้แก่ ฟิลเลอร์ ได้อธิบายทฤษฎีความเป็นผู้ตามสถานการณ์ของเฮอร์เชย์ และเบลนชาร์ดทฤษฎีเส้นทาง-เป้าหมายของเฮาส์ทฤษฎีปทัสถาน การตัดสินใจของวูมและเยทตัน เป็นต้น (สมยศ นาวิการ,2540 : 186).

4) **ทฤษฎีภาวะผู้นำการเปลี่ยนแปลงหรือภาวะผู้นำเชิงปฏิรูป** แนวความคิดของความเป็นผู้นำเชิงปฏิรูปหรือความเป็นผู้นำโดยวิสัยทัศน์และบาร์มี ยังถูกเรียกอีกหลายชื่อ เช่น ความเป็นผู้นำเชิงบันดาลใจ ความเป็นผู้นำเชิงสัญลักษณ์ เป็นต้นอย่างน้อยมุ่งความสนใจไปใน 4 ประเด็นใหญ่ ๆ 1. การสร้างวิสัยทัศน์ (Visioning) 2. การสร้างค่านิยม (Valuing) 3. การถ่ายทอดและการบันดาลใจ (Articulating and Inspiring) และ4. การกระจายอำนาจ และการติดต่อสื่อสาร (empowering and communication) (สมยศ นาวิการ,2540 : 225 - 226).

กล่าวได้ว่า ภาวะผู้นำในโลกยุคปัจจุบันมุ่งเน้นไปที่คุณลักษณะในการสร้างตัวเองให้ผู้อื่นยอมรับที่มีองค์ประกอบมากมายในการนำพาองค์กรไปสู่เป้าหมาย ทั้งด้านบุคลิก ด้านความรู้ ความสามารถ สติปัญญา ความสัมพันธ์กับผู้ตาม ความเชื่อมั่น เชื่อถือ เชื่อใจจากผู้ตามเป็นสำคัญ นอกจากนี้พฤติกรรมที่บ่งบอกถึงคุณลักษณะของผู้นำจะต้องแสดงมาโดยการบริหารองค์การที่มีประสิทธิภาพที่เชื่อมโยงกับโครงการสร้างการบริหารอำนาจและตำแหน่ง พร้อมทั้งการสร้างวิสัยทัศน์ที่โดดเด่นจากองค์กรอื่น ๆ แบบแผนของค่านิยมที่ตีตาม การสร้างแรงบันดาลใจ และการติดต่อสื่อสารกับบุคคลต่าง ๆ สิ่งเหล่านี้แม้เป็นเพียงภาวะผู้นำที่จำเป็นแต่จัดอยู่ส่วนของภายในองค์กรหรือภายในกลุ่มของตนเท่านั้น ซึ่งแนวคิด และทฤษฎีภาวะผู้นำยังมิได้มองถึงสภาพความเป็นจริงที่เกิดหากมองไปแล้วยังพบข้อสงสัยว่า ความรับผิดชอบต่อสังคมโดยรวมยังไม่สามารถเห็นภาพได้ชัดเจนมากนัก เพราะมุ่งไปที่เป้าหมายของตนเองและกลุ่มของตนเองเท่านั้น ซึ่งผิดกับภาวะผู้นำตามแนวพระพุทธศาสนาที่พยายามอธิบายขอบเขตไปไกลกว่ามากมายเพราะมองประโยชน์ของสังคมเป็นที่ตั้ง ซึ่งอาศัยหลักธรรมจากแรงผลักดันมากกว่าแรงดูดเข้ามา หรือ ที่เรียกว่า การทำงานเพื่อสังคมและพร้อมกับการสร้างสังคมแห่งความสงบ เจริญไปด้วยคุณธรรมไม่เห็นแก่ตัว ไม่เห็นแก่กลุ่มก้อนของตนเองเท่านั้น แต่ยังมองภาระความรับผิดชอบต่อสังคมโดยรวม ดังนั้น กระแสในโลกยุคใหม่ของภาวะผู้นำมิใช่จะแสดงภาพลักษณ์ของความสำเร็จเท่านั้น แต่ภาพที่ออกจะตรงกับสภาพความเป็น

จริงของสังคมมากที่สุด จะต้องมีความอันประจักษ์ชัดเจน ไม่สร้างภาพลวงลวงให้กับประชาชนเกิดความเชื่อมั่น เชื่อถือ และเชื่อใจ พร้อมทั้งจะนำทุกสังคมไปสู่ความรุ่งโรจน์ ทันสมัยโดยพร้อมเพรียงกัน

วิเคราะห์ภาวะผู้นำเชิงพุทธ

ภาวะผู้นำตามแนวทางพระพุทธศาสนา ไม่ได้มองเพียงตัวบุคคลหรือตัวของผู้นำเป็นใหญ่ และไม่ได้มองถึง ปัจจัยแห่งความสำเร็จที่เกิดจากการศาสตร์และศิลป์ทางการบริหารแต่จะมององค์ธรรมที่มีความเป็นภาวะผู้นำแห่ง ธรรม มีธรรมในการดำเนินชีวิต มีธรรมเป็นเป้าหมาย มีธรรมเป็นธงชัยแห่งการทำงานทั้งหมด ยกความสำเร็จให้กับ ธรรมชาติ ปราศจากความเห็นแก่ตัวที่จะเอาความสำเร็จเพียงแก่การประสามสัมพันธ์ให้ผู้อื่นได้ยกย่องเชิดชู ไม่ได้มอง เพียงแค่รายได้เพิ่มขึ้นที่เป็นตัวเลขในบัญชีธนาคาร ไม่ได้มองเสียงส่วนใหญ่ที่เห็นด้วยหรือไม่เห็นด้วย หรือไม่ได้มอง เพียงแค่ลาภ ยศ สรรเสริญในระดับของปุถุชนทั่วไป แต่จะมององค์ธรรมเป็นเป็นที่เรียกว่า อัมมาธิปไตย คือ การนำ ธรรมมาเป็นเครื่องส่องสว่างนำทางประชาชนไปสู่ความหมดความทุกข์นั่นเอง ซึ่งในเขียนบทความฉบับผู้เขียนเลือกที่ จะนำมาเสนอไว้เพียง 6 ประการ ดังนี้

1. ภาวะผู้นำทางปัญญา หมายถึง ภาวะผู้นำแห่งความรู้ทั่วหรือความรู้ชัด คือ “รู้ทั่วถึงความเป็นจริง หรือตรงตามความเป็นจริง เช่น รู้เหตุรู้ผล รู้ดีรู้ชั่ว รู้ถูกรู้ผิด รู้ควรไม่ควร รู้คุณรู้โทษ รู้ประโยชน์มิใช่ประโยชน์ รู้เท่า ทันสังขาร รู้องค์ประกอบ รู้เหตุปัจจัย รู้ที่ไปที่มา รู้ความสัมพันธ์ระหว่างสิ่งทั้งหลาย รู้ตามความเป็นจริง รู้ถ่องแท้ เข้าใจถ่องแท้ รู้เข้าใจสภาวะธรรมต่างๆ รู้คิด รู้วินิจฉัยพิจารณา รู้วินิจฉัย รู้ที่จะจัดแจงจัดการหรือดำเนินการอย่างไร ะ” (พระธรรมปิฎก(ป.อ. ปยุตโต) , 2538 : 22). และปัญญาย่อมให้รู้ อนิจจัง ทุกขัง และอนัตตา” (อภิ.สง.อ. (ไทย) 53/178/171).จะเห็นได้ว่า ภาวะผู้นำทางปัญญา เป็นความรู้และเลือกที่คิดให้ถูกต้อง (สัมมาทิฐิ) พร้อมกับความรู้เริ่ม ในทางสร้างสรรค์ (สัมมาสังกัปปะ) ซึ่งเป็นเครื่องนำทางไม่ให้หลงไปในทางที่ไม่ถูกต้อง ไม่หลงติดกับดักของมาร ทั้งหลายที่บังเกิดขึ้นในขันธสันดาน ซึ่งเป็นเครื่องร้อยรัดหมู่มนุษย์ทั้งหลาย ให้ติดตามกิเลส ตัณหา ไปอย่างไม่ลืมหูลืม ตา และพร้อมที่จะเลือกทางสำหรับความถูกต้อง ถูกธรรมแห่งอำนาจการตัดสินใจบนพื้นฐานของสิ่งที่เป็นประโยชน์ สุขแก่สังคม

2. ภาวะผู้นำทางศีลธรรม หมายถึง พฤติกรรมขั้นพื้นฐานสำหรับมนุษย์ ได้แก่ ศีล 5 มีสาระมุ่งไปเพื่อการ ไม่เบียดเบียน ซึ่งเป็นขั้นเริ่มต้นของการสร้างสภาพแวดล้อมทางสังคมที่เกื้อกูลศีล ต่อจากนั้นจะเป็นการเน้นการ เกื้อกูลสิ่งแวดล้อมและความเป็นอยู่ส่วนตัว และการฝึกหัดขัดเกลา (กิเลส) ตนเอง การรักษาศีลมีเป้าหมายหลัก 2 ประการ คือ ขัดเกลาจิตพัฒนาตนเองให้เป็นคนดี สามารถอยู่ร่วมกันในสังคมได้อย่างสันติสุข และเพื่อเกื้อกูล ประโยชน์ต่อผู้อื่นและต่อสังคม (พระเมธีวราภรณ์ (สุทัศน์ วรทสสี),2551 : 42-43). เพราะ “ศีล” เป็นสิ่งสำคัญที่ควร จะมีก่อน เพราะศีลเป็นเบื้องต้นแห่งความดีงาม เป็นที่พึ่งเบื้องต้น เป็นมารดาแห่งกัลยาณธรรมและเป็นบ่อเกิดแห่ง กุศลธรรมทั้งปวง (สมเด็จพระอริยวงศาคตญาณ สมเด็จพระสังฆราช (จวน อุฏฐายีมหาเถร),2546 : 6).

นอกจากนี้ ภาวะผู้นำทางด้านศีลธรรม ยังหมายถึง การรักษาวินัยแม่บทของชุมชน (ปาฏิโมกขสังวร) เมื่อคนอยู่ร่วมกัน หรือทำงานทำกิจการร่วมกัน เป็นชุมชน เป็นหน่วยงาน เป็นองค์กร ตลอดจนเป็นประเทศชาติ จะต้องมีการผูกพันกติกาตลอดจนกฎหมาย เพื่อจัดระเบียบระบบให้เกิดความเรียบร้อย ความประสานสอดคล้อง ความเกื้อหนุนต่อกันความร่วมมือรับผิดชอบและสามัคคี ที่จะเอื้อโอกาส หรือเป็นหลักประกันให้ชีวิตความเป็นอยู่ และกิจการต่างๆ ดำเนินไปด้วยดี เหมาะสมตามวัตถุประสงค์แห่งชีวิตหรือกิจการของชุมชนนั้น เช่น โรงเรียนก็ต้องมี กฎ กติกา ที่เป็นวินัยแม่บทของตนเช่นเดียวกัน สำหรับสังคมคฤหัสถ์หรือสังคมแห่งมนุษยชาติทั้งหมด ก็คือ ศีล 5 (พระพรหมคุณาภรณ์ (ป. อ. ปยุตโต),2549 : 431-432).กล่าวได้ว่า ภาวะผู้นำด้านศีล เป็นการนำปฏิบัติตนให้อยู่

กรอบ กติกา กฎเกณฑ์ และระเบียบวินัยของสังคม เป็นพื้นฐานของมนุษย์ในการดำรงชีวิตร่วมกันอย่างปกติสุข หากภาวะผู้นำขาดศีลธรรม ประชาชนหรือสังคมจะพลอยยึดถือตัวอย่างที่ไม่ดีตามไปด้วย ดังนั้น ตัวชี้วัดชะตาของทุกสังคมขึ้นอยู่กับภาวะผู้นำที่พร้อมจะรักษาระเบียบวินัยอย่างเคร่งครัด ยึดถือหลักการเป็นใหญ่ ยึดธรรมเป็นธงชัย

3. ภาวะผู้นำตามหลักสัจจะ หมายถึง ความมีปกติทางการใช้วาจาด้วยความจริงใจเป็นที่ตั้ง ทั้งการใช้วาจา ดังกล่าวย่อมสะท้อนถึงพฤติกรรมของภาวะผู้นำอย่างเห็นได้ชัดเจนมากที่สุด อย่างเช่น การสัญญาต่อการกระทำอย่างใดอย่างหนึ่งไปแล้ว วาจานั้นย่อมเป็นคำสัญญาประชาคมต่อประชาชนหรือผู้ใต้บังคับบัญชาและบังคับให้ตนเองต้องกระทำหรือไม่กระทำต่องานนั้น อันนำมาซึ่งความเคารพศรัทธาในตัวของภาวะผู้นำ อีกทั้งการใช้วาจาไปในลักษณะไม่แข็งกระด้างจนทำให้ประชาชนมองลักษณะผู้นำของตนเองไปในทางไม่ดี

ทางพระพุทธศาสนาได้มีคำสอนที่เกี่ยวกับการใช้วาจา ได้แก่ ปิยวาจา ไม่ได้หมายความว่าวาจาอ่อนหวาน เป็นที่รักแก่ผู้ฟังอย่างเดียววาจาที่เปล่งออกไปแล้วทำให้ผู้ฟังได้สติ ได้ข้อคิดสะกิดใจสามารถเปลี่ยนมุมมอง เปลี่ยนความคิดผิดเป็นความคิดถูก ก็ถือว่าปิยวาจาเช่นเดียวกันยกตัวอย่างที่พระองค์ทรงใช้วาจาได้ตอบข้อกล่าวหาของเวรัญชพรหมณ์ที่ไปกล่าวหาพระองค์ต่างๆเช่นว่าพระองค์เป็นคนชอบกำจัด คือ ทำลายประเพณีเดิมๆของพวกพราหมณ์ พระองค์ทรงยอมรับว่าพระองค์ชอบกำจัด แต่ทรงกำจัดในความหมายของพระองค์คือชอบกำจัดกิเลส กำจัดความแข็งกระด้าง ความก้าวร้าว ด้วยการวางหลักพระวินัยให้พระสาวกได้ใช้ เป็นเครื่องฝึกหัดปรับปรุงพฤติกรรมให้ตั้งมาน่าเลื่อมใส สติการใช้วาจาตอบโต้ในลักษณะอย่างนี้ของพระองค์ทำให้เวรัญชพรหมณ์ยอมรับนับถือและยอมมอบตัวเป็นสาวก รับเอาพระรัตนตรัยเป็นที่พึ่งตลอดไป (วิ.ม.อ. (ไทย) 1/100). เพราะการใช้วาจาของผู้นำย่อมต้องมีความซื่อตรงกับความจริงมากที่สุด หมายถึง การใช้วาจาหรือคำพูดของตนเองจะต้องมีข้อมูลที่เป็นจริง ซื่อตรง ไม่หลอกลวง และไม่ทำให้ผู้ฟังเกิดความสับสนการสื่อสารด้วยวาจานั้นๆ ดังนั้น ภาวะผู้นำจึงจะยังเป็นผู้นำที่ต่ออยู่ได้ก็เพราะวาจาของตนเองมีความบริสุทธิ์ใจ ไร้ผลประโยชน์แอบแฝงใดๆ

4. ภาวะผู้นำตามหลักอรรถจริยา หมายถึง การประพฤติให้เป็นประโยชน์ทั้งฝ่ายตนเองและคนอื่น หมายความว่า ต้องไม่ให้เสียประโยชน์ทั้งสองฝ่าย ผู้บริหารต้องพัฒนาตนเอง หรือสร้างฐานะของตนให้มั่นคงเสียก่อน และในขณะเดียวกันก็ไม่ละเลยประโยชน์ของเพื่อนร่วมงานหรือของครอบครัวหรือประโยชน์ที่เป็นสาธารณชนทั่วไป เช่น เข้าร่วมกิจกรรมส่วนรวมอย่างสม่ำเสมอ ตามโอกาส อันควร ไม่เห็นแก่ประโยชน์ส่วนตนฝ่ายเดียว การทำอย่างนี้จะทำให้เพื่อนร่วมงานและครอบครัวเกิดความประทับใจ แสดงถึงความมีน้ำใจของผู้บริหาร หรือผู้นำองค์กร ผู้นำครอบครัว เมื่อถึงคราวต้องทำประโยชน์ตนบ้างที่ต้องใช้คนช่วยเป็นจำนวนมาก ก็สามารถที่จะขอกำลังความช่วยเหลือจากเพื่อนร่วมงานและครอบครัวได้ และคนเหล่านั้นก็พร้อมที่จะช่วยเหลืออย่างภูมิใจอย่างเต็มที่ หรือถึงแม้ว่าการทำเพื่อประโยชน์ของคนอื่นโดยไม่หวังผลตอบแทนใดๆก็เป็นการประพฤติประโยชน์ในความหมายนี้เหมือนกัน (จุ.ธ.อ. (ไทย) 2/177-180) เพราะฉะนั้น พฤติกรรมการทำงานเพื่อผู้อื่นจึงเป็นการทำประโยชน์แก่กัน คือ ช่วยเหลือด้วยแรงกายและชวนช่วย ช่วยเหลือกิจการต่างๆบำเพ็ญประโยชน์ รวมทั้งช่วยแก้ไขปัญหาละช่วยปรับปรุงส่งเสริมใน ด้านจริยธรรม (พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต), 2550 : 25). นอกจากนี้ การแบ่งปันความรู้ การให้ความช่วยเหลือในสิ่งที่เป็ประโยชน์แก่ ผู้อื่น การแบ่งปันความรู้และประสบการณ์ที่เป็นความรู้ที่ฝังอยู่ในตัวคน (Tacit Knowledge) เป็น สิ่งที่ได้ยากกว่าการแบ่งปันความรู้ที่ชัดเจน (Explicit Knowledge) ดังนั้น หากองค์กรใด สามารถปลูกฝังให้บุคลากรในองค์กรมี “อรรถจริยา” แล้ว ก็ไม่ใช่เรื่องยากอีกต่อไปที่จะทำให้คนในองค์กร มีการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ซึ่งกันและกัน รวมทั้งทำให้การแลกเปลี่ยนเรียนรู้เป็นส่วนหนึ่ง ของการทำงาน เพราะเมื่อเพื่อนร่วมงานขาดความรู้ในเรื่องใด หรือต้องการแลกเปลี่ยนความรู้ในเรื่องใด ผู้ที่มีความรู้ก็จะแบ่งปันให้โดยไม่หวงความรู้ หรือถ้าไม่ได้ขาดความรู้ แต่ขาดกำลังคนเพื่อนคนอื่น ๆ ก็ยินดีที่จะเข้าไปช่วยให้งานสำเร็จ หรืออาจเรียกได้

ว่า ทำให้พนักงานในองค์กร เป็นกัลยาณมิตรซึ่งกันและกัน อรศิริ เกตุศรีพงษ์,12 (68) : 43-46 ดังนั้น ภาวะผู้นำจะต้องแสดงพฤติกรรมการเสียสละประโยชน์ส่วนตนออกไปให้มากที่สุด เพื่อการเป็นแบบอย่างที่ดีให้กับประชาชน หรือผู้ใต้บังคับบัญชาที่สามารถยึดต้นแบบที่ได้ นอกจากนี้การทำให้ประโยชน์ต่อผู้อื่นมากเท่าไร จะยิ่งสร้างความพร้อมที่จะก้าวไปสู่การขึ้นทางสังคมได้มากขึ้นเท่านั้น ก็เพราะเมื่อผู้นำได้รับความเคารพอย่างดีแล้ว ย่อมสามารถจะสร้างเงื่อนไขอื่นๆ ให้กับการชักชวนประชาชนเกิดความเสียสละต่อส่วนร่วมด้วย

5. ภาวะผู้นำตามหลักเมตตา หมายถึง ความรักใคร่ปรารถนาจะให้เขาเป็นสุข คำว่า “เมตตา” หมายถึง ความสนิทสนม คือ ความรักใคร่ที่เว้นจากราคะ ความกำหนด ได้แก่ความปรารถนาให้เกิดความสุขความเจริญแก่ผู้อื่น ความปรารถนาดีอยากให้มีความสุข ความมีจิตอันแผ่ไมตรีและคิดทำประโยชน์แก่มนุษย์และสัตว์ทั่วหน้า (แก้ว ชิตตะขบ,2547 : 93-94). ที่เป็นหลักธรรม หรือคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้าซึ่งอยู่ในศาสนาพุทธมีมากถึง 84,000 พระธรรมขันธ์ โดยสรุปแล้วมี 3 ประการที่สำคัญ คือ 1) ละชั่วทั้งปวง 2) ทำดีให้บริบูรณ์ 3) ทำใจให้บริสุทธิ์ สิ่งที่ต้องปฏิบัติทั้ง 3 ประการดังกล่าวยังแบ่งได้เป็น 2 ส่วน คือ ส่วน “ศีลหรือวินัย” อันเป็นคำสั่งหรือข้อบังคับมิให้ทำส่วนอีกอย่างหนึ่งคือ “ธรรม” เป็นคำสั่งสอน หรือข้อที่ควรกระทำ ในที่นี้จะศึกษาเฉพาะหมวดธรรมพรหมวิหาร 4 เป็นธรรมที่ผู้บริหารทุกคนควรศึกษาและฝึกฝนพัฒนาตนเองให้เป็นผู้บริหารที่ดี (นิตย สัมมาพันธ์,2529 : 43). เมตตาธรรมนั้นเป็น 1 ในพรหมวิหาร 4 เป็นหลักธรรมในพระพุทธศาสนา เพื่อให้ผู้บริหารแสดงพฤติกรรมเหล่านั้นออกมาโดยไม่ต้องฝืนใจ นักบริหารต้องมีพรหมวิหาร ซึ่งจะทำให้ผู้ดำรงธรรมนี้ยอมช่วยเหลือมนุษย์ สัตว์ทั้งหลายด้วยเมตตา กรุณา และยอรักษารักรวมไว้ได้ด้วยอุเบกขา ดังนั้นเมื่อมีความกรุณาที่จะช่วยเหลือปวงสัตว์ก็ต้องมีอุเบกขาด้วย เพื่อจะมีให้เสียธรรม ที่มาของคำว่าพรหมวิหารนี้ มาจากคำว่า “พรหม” ซึ่งแปลว่า ชื่อพระเป็นเจ้าผู้สร้างโลกตามศาสนาพราหมณ์ ทำในพรหมโลก และมาจาก คำว่า “วิหาร” ซึ่งแปลว่า วัด ที่อยู่ของพระสงฆ์ที่ประดิษฐานของพระพุทธรูป รวมความแล้ว “พรหมวิหาร” จึงแปลว่า ธรรมของพรหม หรือธรรมของท่านผู้เป็นใหญ่ มี 4 ประการ ประกอบด้วย เมตตา กรุณา มุทิตา อุเบกขา (ราชบัณฑิตยสถาน,2525 : 568-569). เป็นหลักธรรมที่จะก่อให้เกิดความสุขแก่โลก โดยเฉพาะเมตตาเป็นเครื่องค้ำจุนโลก สามารถฝึกหัดและปฏิบัติได้โดยไม่มีขอบเขตและสิ้นสุด ส่วนกรุณาเป็นเครื่องประกอบตามกำลังสามารถของแต่ละบุคคล ที่พระบรมศาสดาทรงแสดงว่าเป็นคุณธรรมสำหรับเป็นที่อยู่ของจิตใจแห่งพรหม คือ ผู้ใหญ่หรือผู้ประเสริฐ ทรงเรียกคุณธรรมนี้ว่า พรหมวิหารเป็นธรรมะเป็นที่อยู่ซึ่งมีทั้งความดีและความสุข (สมเด็จพระญาณสังวร (เจริญ สุวฑฺฒโน),2534 : 143). เพราะฉะนั้นภาวะผู้นำที่มีอยู่ในสังคม ในโลกหรือในจักรวาลไหนหากใครซึ่งมีความมีเมตตาของผู้ที่ถูกปกครองย่อมไม่ได้ชื่อว่าภาวะผู้นำแม้แต่น้อย ซึ่งเมื่อภาวะผู้นำมีเมตตาแล้วยังสามารถนำคุณธรรมข้ออื่นๆ มาใช้ได้ด้วย เช่น หลักกรุณา หลักมุทิตา หลักสติ หลักทาน เป็นต้น ซึ่งเหมาะสมกับความเป็นผู้นำในโลกมากที่สุดและเป็นไปตามหลักคำสอนทางพระพุทธศาสนาอีกด้วย

วิเคราะห์ภาวะผู้นำเชิงพุทธกับความรับผิดชอบต่อสังคม

ความรับผิดชอบต่อสังคมเป็นอีกหนึ่งสิ่งที่มีจิตสำนึกในความเป็นผู้นำทางสังคมไทยและสังคมโลกที่มวลมนุษย์ต่างก็ต้องการลักษณะภาวะผู้นำเช่นนี้ แต่กระนั้นในโลกทั้งอดีตจนถึงปัจจุบันสามารถจดจำบุคคลที่มีความเสียสละต่อชาติบ้านเมืองได้อยู่บ้างแต่ก็ไม่มากนักเพราะส่วนมากจะเห็นความสำคัญของอำนาจมากกว่าคุณธรรมประจำใจซึ่งผู้นำไทยอดีตอาจจะสามารถนำมาเป็นตัวอย่างเพื่อการวิเคราะห์ได้อย่างเช่น พระนเรศวรมหาราช พระปิยมหาราช พระเจ้าตากสินมหาราช เป็นต้น ซึ่งผู้นำเหล่านี้ส่วนมากมักจะอยู่ในระดับการกอบกู้บ้านเมืองและป้องกันการรุกรานจากศัตรูภายนอกทำให้มีความเสียสละมากกว่าผู้อื่นเป็นหลายร้อยเท่าก็พอมีใจที่รักต่อแผ่นดินเกิดของตนเอง ในขณะที่

ที่ปัจจุบันเมื่อวิเคราะห์ในรอบ 80 ปีที่ผ่านมาที่เปลี่ยนแปลงระบอบการปกครองมาเป็นประชาธิปไตยยังไม่สามารถหาต้นแบบภาวะผู้นำและความรับผิดชอบต่ออย่างแท้จริง ซึ่งแตกต่างไปจากผู้นำจากต่างประเทศจำนวนหนึ่งที่มีความรับผิดชอบในฐานะผู้นำประเทศ เช่น การลาออกจากตำแหน่งเพราะผู้ได้บังคับบัญชาของตนเองกระทำผิดกฎหมายบ้านเมืองหรือทำให้ประเทศต้องสูญเสียบางอย่างไป จะแตกต่างไปจากสังคมไทยที่มีผู้นำที่แม้ว่าจะกระทำผิดแต่ก็ยังไม่ยอมรับในความผิดนั้นเอง อีกทั้งยังปกป้องญาติพี่น้องและพวกพ้องของตนเองจากการทุจริตในโครงการต่าง ๆ ซึ่งมีให้เห็นทุกยุคทุกสมัยตลอดมาซึ่งอาจจะมีแนวโน้มไปในอนาคตอีกด้วย ดังนั้น ความรับผิดชอบต่อจึงเป็นสิ่งสำคัญต่อการปกครองหรือการเป็นต้นแบบที่นำไปสู่ความเคารพศรัทธาของประชาชนนั้นจึงสามารถสังเคราะห์ประเด็นความรับผิดชอบต่อได้ดังต่อไปนี้

1. ภาวะผู้นำในความรับผิดชอบต่อตนเอง

การมองถึงคุณลักษณะส่วนตัวที่มีพฤติกรรมต้องแสดงภาวะผู้นำให้เป็นที่ประจักษ์แก่สายตาผู้อื่น ๆ ที่ผ่านการฝึกฝนอบรมมาอย่างดีแล้ว ซึ่งการเป็นผู้นำในฐานะอะไรก็ตามอย่างหนึ่งที่ควรอย่างยิ่งก็คือ กิริยาอาการตามกิริยาทางวาจาอ่อนหวานน่าฟัง ความเป็นมิตรแก่ประชาชน อารมณ์ดี จิตใจแจ่มใส ไร้กังวลต่อปัญหานานาชนิด มีความเป็นอิสระไม่มีเงื่อนไขต้องปกปิดความผิดใด ๆ มีความจริงจังจริงจังใจในการเป็นผู้นำเสมอ มีความเสียสละให้ปรากฏในเชิงสังคม มีความอดทนต่อคำพูดของผู้อื่น มีการให้ทานเป็นปกติ เป็นต้น ซึ่งภาวะผู้นำเหล่านี้เป็นคุณลักษณะเฉพาะที่ผู้นำควรมีไว้ประจำตัวที่บ่งบอกถึงความรับผิดชอบต่อตนเองในการพัฒนาดตนเองอย่างต่อเนื่อง ซึ่งหมายถึง พฤติกรรมในการนำอันเป็นการสร้างอัตลักษณ์สำหรับการทำหน้าที่ของตนเองอย่างสูงสุด หากมีความผิดพลาดย่อมแสดงตัวตนในความรับผิดชอบต่ออย่างจริงจัง พร้อมกับการแสดงคำขอโทษที่กระทำผิดพลาดไป เพราะฉะนั้น ภาวะผู้นำในความรับผิดชอบต่อตนเองเป็นการบ่งบอกถึงพฤติกรรมที่สามารถนำไปสู่การจัดการตนเองอย่างดี และไม่กระทบผลเสียต่อผู้อื่นเป็นสำคัญ

2. ภาวะผู้นำในความรับผิดชอบต่อครอบครัว

การมองถึงบทบาทหน้าที่ของความเป็นสถานะพ่อบ้านหรือผู้นำครอบครัวที่จะต้องจัดการเรื่องเวลาให้กับครอบครัวเป็นหนึ่งในสามของการดำเนินชีวิต และการดูแลลูกหลานเพราะถึงแม้ว่าจะเป็นผู้นำในระดับใดก็ตาม ความเป็นครอบครัวย่อมละเลยบทบาทหน้าที่ไม่ได้ ทั้งนี้การจัดการในการครองชีวิตคู่หรือครอบครัวจะช่วยเติมเต็มความสุขที่ขาดหายไปในการทำงาน ซึ่งหลายสถานการณ์ ปัญหาที่เกิดในการทำงานเกิดภาวะเครียดอยู่มาก หากเป็นผู้นำในระดับที่สูงอย่างเช่น นายกรัฐมนตรีก็จะมีปัญหาในเชิงนโยบายและศักยภาพในการนำพาประเทศไทยไปสู่ความเจริญ ซึ่งนอกจากจะมีเรื่องงานแล้วยังจะมีเรื่องคนที่น่าปัญหามากมายมาสู่ตนเอง หากผู้นำไม่สามารถจะแยกแยะออกจากปัญหาใด คือ ปัญหาการทำงาน ปัญหาใด คือ ปัญหาครอบครัว ปัญหาใดคือปัญหาประเทศ จะทำให้ผู้นำกลายเป็นผู้ไร้ศักยภาพในการทำหน้าที่ ย่อมต้องแสดงออกซึ่งความรับผิดชอบต่อในตำแหน่งนั้น เพราะฉะนั้น การทำหน้าที่ผู้นำครอบครัวจะต้องเสียสละเวลา เพื่อการดูแลครอบครัวให้ดีที่สุดเหมือนกับครอบครัวอื่นๆ ที่ดูแลครอบครัวให้ดีที่สุดเช่นกัน ซึ่งหากมองในเชิงผลการปฏิบัติจะทำให้ทราบว่า ผู้นำที่ไม่สามารถดูแลครอบครัวได้ ก็จะไม่สามารถดูแลผู้อื่นหรือสังคมได้เช่นกัน ย่อมเป็นผลเชิงประจักษ์แล้วว่า หากตนเองไร้ซึ่งความสามารถในการดูแลครอบครัวก็ยิ่งเพิ่มภาระให้กับสังคมด้วยเช่นกัน ดังนั้น การทำหน้าที่รับผิดชอบต่อครอบครัวจะต้องอาศัยความเข้าใจของครอบครัวเป็นที่ตั้งจะช่วยให้เกิดการจัดสรรเวลาไปเพื่อการทำหน้าที่ของความเป็นพ่อ ของความเป็นสามีที่ดีให้กับครอบครัวนั้น ๆ ได้มีความสุขต่อไป

3. ภาวะผู้นำในความรับผิดชอบต่อสังคม

ภาวะผู้นำในความรับผิดชอบต่อสังคมเป็นอีกเรื่องที่ต้องให้ความสำคัญต่อกระบวนการทำงานภายใต้บริบททางสังคมที่ตนเองได้อาศัยซึ่งหลายสถานการณ์จะเกิดความขัดแย้งได้ง่ายหากผู้นำนั้นขาดซึ่งสติปัญญาและคุณธรรมประกอบการทำงาน ในขณะที่ความรับผิดชอบต่อสังคมเป็นส่วนหนึ่งของการใช้หลักการมากกว่าความพอใจของตนเองให้มาก เช่น การใช้หลักธรรมาภิบาลในการบริหารงาน การใช้ทศพิธราชธรรมในการปกครองลูกบ้าน การจัดระบบประมาณอย่างเท่าเทียมและยุติธรรม เป็นต้น นอกจากนี้ยังมีเรื่องของ การเข้าไปเกี่ยวข้องกับการกระทำความผิดในเรื่องต่าง ๆ จะต้องหลีกเลี่ยงออกมาให้ไกลเท่าที่สามารถกระทำได้ เพราะหากเมื่อผู้นำเข้าไปเกี่ยวข้องเมื่อใด คุณธรรม จริยธรรม ในการทำงานจะขาดหายไปทันที และจะมีพฤติกรรมที่ประชาชนรับไม่ได้ตามมาอย่างแน่นอน เพราะภาวะผู้นำในความรับผิดชอบต่อสังคมจะต้องคิด กระทำ และพูดในสิ่งที่ดีงาม ประกอบด้วยเหตุผล มีประโยชน์ต่อสังคมอยู่ตลอดเวลาไม่ว่าจะเป็นไปในส่วนของนโยบายการบริหาร แผนงบประมาณ โครงการต่าง ๆ จะต้องไม่เอื้อประโยชน์ให้กลุ่มหนึ่งกลุ่มใดอย่างเด็ดขาด และนโยบาย แผน โครงการจะต้องไม่ส่งผลกระทบต่อสังคมใด ๆ หากความผิดพลาดเกิดขึ้นจะต้องรีบออกมาแก้ไขโดยทันที และจะไม่มีแก้ตัวเพื่อให้ตนเองพ้นผิดแต่ประการใด ย่อมเป็นไปเพื่อความรับผิดชอบต่อสังคมที่ประชาชนต้องการ

4. ภาวะผู้นำในความรับผิดชอบต่อประเทศ

ภาวะผู้นำในความรับผิดชอบต่อประเทศเป็นสิ่งที่ผู้นำจะต้องให้ความสำคัญอย่างมากเพราะหมายถึงทั้งหมดของประเทศโดยเฉพาะเรื่องเศรษฐกิจ และการมีงานทำของประชาชนเป็นสิ่งที่ควรตระหนักไว้ให้มากที่สุด เพราะหากประชาชนประกอบอาชีพ แต่เศรษฐกิจไม่ดีทำให้ประชาชนเดือดร้อน ในเชิงการกินการเป็นอยู่ ในการดำเนินชีวิต นั้นแสดงว่า ผู้นำย่อมไร้ศักยภาพในการนำพาประชาชนให้มีความสุขได้ ผลสะท้อนจึงกลายเป็นความทุกข์ รวมทั้งภาวะการมีงานและค่าตอบแทนของประชาชนทั้งหมดย่อมเป็นภาระหน้าที่ของผู้นำอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ ซึ่งที่ผ่านมาย่อมเป็นที่ประจักษ์แล้วว่า ถึงแม้ว่าประชาชนส่วนใหญ่จะเดือดร้อนอย่างไร ภาวะผู้นำในความรับผิดชอบต่อประเทศก็ยังไม่เกิดขึ้น ยังคงหวังไว้ซึ่งอำนาจของตนเอง ส่วนประชาชนจะทุกข์ร้อนอย่างไรก็ไม่สนใจ ซึ่งในความเป็นจริงที่ควรจะเป็นมากที่สุด เมื่อเหตุการณ์ในลักษณะดังกล่าวออกมาจะต้องมีมาตรการอย่างหนึ่งอย่างใด เช่น การเพิ่มที่ปรึกษาในดำนนั้น ๆ ที่มีความเชี่ยวชาญเฉพาะมาช่วยในการดูแลแต่เมื่อที่ปรึกษาเสนอความคิดก็ควรรับฟังเหตุผลนั้น ๆ แล้วดำเนินการให้เร็วที่สุด เป็นต้น หรือหากมีความรับผิดชอบต่อประเทศก็ควรมีการพิจารณาตนเองและให้ผู้อื่นมาทำหน้าที่ต่อไปจึงได้ชื่อว่า ภาวะผู้นำในความรับผิดชอบต่อประเทศ ที่มองถึงส่วนร่วมมากกว่าส่วนตนเอง เพราะการเป็นผู้นำในระดับประเทศจะต้องเกิดจิตสำนึกรักในชาติของตนเอง พร้อมกับปัญญา มีความรู้ในการแก้ไขปัญหา มิใช่มีความรักแต่ขาดซึ่งปัญญาที่ไม่สามารถนำพาประเทศไปสู่ความเจริญได้

บทสรุปวิเคราะห์

การเป็นผู้นำเป็นเรื่องที่ยิ่งใหญ่ซึ่งดูได้จากแนวคิด และทฤษฎีที่อธิบายถึงภาวะผู้นำมีเป็นจำนวนมาก แต่กระนั้น ความต้องการถึงคุณลักษณะเฉพาะในความเป็นผู้นำก็เป็นเรื่องหนึ่งที่สังคมพยายามให้คุณค่าเชิงสัญลักษณ์ที่ถูกนำมาผูกโยงไว้ด้วยความคาดหวังถึงความสุขของประชาชนหรือผู้ใต้บังคับบัญชาในสังคมนั้น แนวทางทางพระพุทธศาสนาพยายามนำเสนอมุมมองต่อประเด็นดังกล่าวซึ่งใจความหลักอยู่ว่า การเป็นผู้นำจะต้องเป็นแบบอย่างที่ดี มีคุณธรรมจริยธรรมประกอบเสมอหากสังคมนั้นได้ผู้นำที่ดี มีความเห็นแก่ตัว ไม่ซื่อสัตย์สุจริต ไม่มีความยุติธรรม มีความลำเอียง เป็นจะทำให้สังคมนั้นเดือดร้อนและพลอยเป็นตัวอย่างของสังคมในลักษณะดังกล่าวด้วย

กล่าวคือ ประชาชนก็จะมีพฤติกรรมไปตามผู้นำนั้น เพราะฉะนั้น พระพุทธศาสนาจึงเสนอภาวะผู้นำที่พร้อมจะเสียสละความสุขส่วนตนไปเพื่อผู้อื่นเสมอ และมีคุณลักษณะเฉพาะตนเอง ได้แก่ ภาวะผู้นำทางปัญญา เป็นภาวะผู้นำแห่งความรู้ทั่วหรือความรู้ชัด ภาวะผู้นำทางศีลธรรม เป็นพฤติกรรมขั้นพื้นฐานสำหรับมนุษย์ ภาวะผู้นำตามหลักสัจจะ เป็นความมีปกติทางการใช้วาจาด้วยความจริงใจ ภาวะผู้นำตามหลักอรรถจริยา เป็นการประพฤติให้เป็นประโยชน์ทั้งฝ่ายตนเองและคนอื่น และภาวะผู้นำตามหลักเมตตา เป็น ความรักใคร่ปรารถนาจะให้เขาเป็นสุข ภาวะผู้นำเหล่านี้ย่อมชี้ชัดไปที่พฤติกรรมการแสดงตัวตนในความรับผิดชอบ 4 ประการ ได้แก่ ภาวะผู้นำในความรับผิดชอบต่อตนเอง ที่เป็นการพัฒนาตนเองอยู่เสมอไม่สร้างความเดือดร้อนให้ผู้อื่น ภาวะผู้นำในความรับผิดชอบต่อครอบครัว ที่เป็นการทำหน้าที่ของพ่อบ้านที่ดีและการจัดการเวลาให้กับครอบครัวให้มีความสุขตามอัตภาพ ภาวะผู้นำในความรับผิดชอบต่อสังคมที่มีลักษณะการใช้หลักการเพื่อการบริหารงาน บริหารงานคน และบริหารตนเองให้อยู่ด้วยหลักธรรมาภิบาล และภาวะผู้นำในความรับผิดชอบต่อประเทศ ที่จะให้ความเชื่อมั่นในศักยภาพในการทำหน้าที่เป็นผู้นำอย่างสูงสุดโดยเฉพาะการดูแลประชาชนในการประกอบอาชีพ มีรายได้เลี้ยงครอบครัว บริหารประเทศไปเพื่อการมีงานทำของคนในประเทศนั้น หากเกิดความไร้ศักยภาพควรมีการพิจารณาตนเองอยู่ตลอดเวลาเพราะทำหน้าที่ต่อไปจะไม่เป็นผลต่อการพัฒนาประเทศและเกิดความเดือดร้อนของประชาชนจึงไม่เชื่อ ผู้นำไม่มีความรับผิดชอบ

เอกสารอ้างอิง

1.ภาษาไทย

เอกสารปฐมภูมิ

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.(2539). พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

เอกสารทุติยภูมิ

1) หนังสือ

กิติ ตยัคคานนท์.(2543). เทคนิคการสร้างภาวะผู้นำ. กรุงเทพมหานคร : เพลออักษร.

กิติมา ปรีดีติลล.(2529). การบริหารและเทคนิคการนิเทศการศึกษาเบื้องต้น.กรุงเทพมหานคร : อักษรวิพัฒน์.

แก้ว ชิตตะขบ.(2547). รวมวิชาธรรมศึกษา ชั้นตรี.กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์การศาสนา.

นิธย์ สัมมาพันธ์.(2529). การบริหารเชิงพุทธ. กรุงเทพมหานคร : โอ.เอส.พลินต์เฮาส์.

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป. อ. ปยุตโต).(2538).พุทธธรรม ฉบับปรับปรุงและขยายความ. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป. อ. ปยุตโต).(2550).ธรรมบุญชีวิต. พิมพ์ครั้งที่ 82.(กรุงเทพมหานคร : บริษัทพิมพ์สวยจำกัด.

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป. อ. ปยุตโต).(2550). ความสำคัญต่อการพัฒนาคน พัฒนาประเทศ. กรุงเทพมหานคร : ธรรมสภา.

พระเมธีวราภรณ์ (สุทัศน์ วรทสสี).(2551). บุญจิตต์บุญธรรม : อุดมชีวิตของมนุษย์. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ต้นบุญ.

ยงยุทธ เปลิยนผดุง.(2542). “การศึกษาคุณลักษณะของผู้นำทางสังคม”. คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.

ราชบัณฑิตยสถาน.(2525). **พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน**. กรุงเทพมหานคร : อักษรเจริญทัศน์.

รังสรรค์ ประเสริฐศรี.(2544). **ภาวะผู้นำ**. กรุงเทพมหานคร : ธนัชการพิมพ์.

สมเด็จพระอริยวงศาคตญาณ สมเด็จพระสังฆราช (จวน อุฏฐายีมหาเถร).(2546). **ธรรมคดี**. กรุงเทพมหานคร : บริษัท อมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง จำกัด (มหาชน).

สมเด็จพระญาณสังวร (เจริญ สุวฑฺฒโน).(2543). **พุทธศาสนสุภาษิต**. กรุงเทพมหานคร : ชมรมพุทธศาสน์ ก.พ.ผ.

สมยศ นาวิการ.(2540). **การบริหารและพฤติกรรมองค์การ**. กรุงเทพมหานคร: ผู้จัดการ.

2) วารสาร

อรศิริ เกตุศรีพงษ์.(2550). สังคหวัตถุ 4 : วัฒนธรรมองค์การที่เอื้อต่อการจัดการความรู้. **วารสาร Productivity World**. ปีที่ 12 ฉบับที่ 68 , 43 – 46.

3) เว็บไซต์

ชัยยุทธ์ ชำนาญเลิศกิจ.(20 สิงหาคม 2560). **ประธานกิจการเพื่อสังคมในสค์คอร์ป. ความรับผิดชอบต่อสังคม (CSR)** คือ ความท้าทายใหม่ต่อผู้นำไทย. [ออนไลน์]. แหล่งข้อมูล : <http://www.nisecorporation.com/content/ความรับผิดชอบต่อสังคม-csr-คือความท้าทายใหม่ต่อผู้นำไทย>

ภาษาอังกฤษ

Likert Rensis.(1984). *The Human Organization : Its Management and Values*.